

**BXIMRAO AMBEDKARNING TA‘LIM BILAN
BOG‘LIQ FIKR-MULOHAZALARI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7398039>

Sadikova Mavjuda Kabilovna

Toshkent davlat Sharqshunoslik universiteti

Janubiy va Janubiy-Sharqiy Osiyo tillari kafedrası katta o‘qituvchisi

(+998) 93 5669248

mavjuda628@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola Hindiston qomusi loyihasining bosh muallifi, mashhur siyosatshunos va olim Bximrao Ambedkarning Hindistonda ta‘limni rivojlantirish bo‘yicha fikr-mulohazalariga bag‘ishlanadi.

***Kalit so‘zlar:** qomus, ta‘lim, o‘quv maskani, islohotchi, olim, jamiyat, taraqqiyot.*

ABSTRACT

This article provides an overview of the ideas and suggestions of the main author of Indian constitution project, political figure and scientist Doctor Bximrao Ambedkar about the development of education in India.

***Keywords:** constitution, education, educational institution, reformer scientist, society, development.*

Doktor Ambedkar mustaqil Hindiston qomusining bosh yaratuvchisi, yuqori iqtidorga hamda ishonchga sazovor rahbar bo‘lishi bilan birga buyuk pedagog va ta‘lim targ‘ibotchisi ham edi. U ta‘limni ilm qulfini ocha oladigan bir kalit hamda ijtimoiy o‘zgarish vositasidir deb bilar edi. Inson va hayvon ikkovi tabiatdan mavjudot, biroq inson ilmli bo‘lib hayvonga o‘xshab yashamaydi va intellektual salohiyatini hamda faoliyatini kuchaytiradi. Shuning uchun u o‘z nutqlarida ta‘limning ahamiyatini tushuntirib, yigit-qizlarni ta‘limga katta e‘tibor qaratishlariga chaqiradi. Ular ta‘limni faqat bolalarni rivojlantirish vositasi yoki hayot kechirish vositasi deb bilmaydi, balki uni jamiyatni o‘zgartirish hamda ijtimoiy inqilobni boshlashning kuchli vositasi deb tan oladi.

Turli olim va pedagoglar ta‘limni keng tushuncha sifatida ifoda etadilar va uni turlicha talqin qiladilar.

Ba‘zi olimlar ta‘lim tanga va ruhiyatga mukamallik beruvchi omil deb aytadilar, ba‘zilar esa ichki potensialni namoyon etuvchi omil deb biladilar. Doktor Bximrao Ambedkar bu fikrlashni chetlab o‘tib ta‘limni ijtimoiy tenglik va insoniyat salohiyatini o‘stiruvchi omil deb aytadi.

Doktor Ambedkar o‘zining kitoblarida maqola va nutqlarida ta‘limning maqsadlari haqida ochiq-oydin fikrlar bildiradi. U aqliy rivojlantirishni ta‘limning maqsadi sifatida qabul qiladi. U kitobiy ilmga nisbatan mustaqil fikrlashga kuch beradi. Uning fikricha, fakt va tamoillarning miyaga singdirish ta‘limning maqsadi bo‘lishi kerak emas, balki fakt va tamoillarni to‘g‘ri baholay olishda aqliy potentsiallik paydo qilish - ta‘limning maqsadini yaratish lozim.

Jamiyatning taraqqiyoti uchun uning a‘zolarini vijdonli bo‘lishi kerak, chunki vijdonli shaxs o‘z bilimini jamiyatning kelajagi uchun sarflaydi. Ilmiy dunyoqarashni o‘stirish ham ta‘limning maqsadi bo‘lishi lozim. Uning yordamida talabalar o‘z masalalarini echimini ilmiy yo‘l bilan topa olsinlar, asosli fikr-mulohazalarga yondashib ularni tahlil qila olsinlar va shu bilan birga asoslab bera olishsin.

Doktor Ambedkarning fikriga ko‘ra, ijtimoiy tenglik va demokratik tuyg‘ularni rivojlantirish ham ta‘limning maqsadi bo‘lishi kerak. O‘shandagina biz ideal jamiyatni qura olamiz. Ta‘limning maqsadi uzluksiz qiymatni oshirishda hamdir. Uzluksiz qiymatni oshirish insonda dustona tuyg‘ularni uyg‘otadi deydi u. Uzluksiz qiymat ichida mustaqillik, tenglik va birodarlik his-tuyg‘ularini o‘stirishga urg‘u beradi. Ta‘limning maqsadi imsonning shaxsiyatini yaratish hamda uning aqlini va fikrlashini uyg‘otishi kerak. U aytadiki, ta‘limning maqsadi insonni na fagat hayotligida gunohlardan asrab qoladi, balki vafotidan so‘ng do‘zax azoblaridan saqlab qolishi lozim.

Doktor Ambedkar ta‘limni hayotning ajralmas qismi deb bilib, ijtimoiy tenglik va demokratik his-tuyg‘ularni rivojlantiruvchi fanlarning o‘qish dasturida muhim joy ajratilishini ta‘kidlaydi. O‘quv dasturlarini tuzishda o‘quvchilarga to‘liq erkinlik berish tarafdoridir. Ambedkar an‘anaviy ildiz otgan o‘quv dasturlariga qarshi chiqadi. Uning fikrlashicha, o‘quv dasturi jamiyat ehtiyojlarini e‘tiborga olgan holda o‘quv dasturida isloh qilish lozim. U aytadiki, oliy o‘quv dargohlarning o‘quv dasturida keng ramka yaratish lozim va o‘qituvchilar o‘sha ramka doirasida o‘zlarining mustaqil fikrlarini bayon qilishsin. Bundan ular filosofiya va logika o‘quv dasturlariga o‘rin berish kerak degan fikrda ekanliklaridek tuyuladi.

Doktor Ambedkar keng tarqalgan o‘qitish metodlarini hech birini qo‘llab-quvvatlamaydi, o‘qitish uslubida tub o‘zgarishlarni hohlar edi. O‘qitishda demokratik usullarni qo‘llash tarafdori bo‘lib qoldi. U barcha talabalar o‘qishga qiziqqan holda o‘z shaxsiyatini o‘stira olsin degan fikrda edi. U shunday o‘qitish usuli tarafdori ediki, bunda o‘qituvchi faqat dars beruvchi olim bo‘lib qolmay, keng ma‘noda uning individualligi bo‘lsin. Shu orgali u ta‘limning samaradorligini oshirishni hohlar edi. Shu nuqtai nazardan u debat usulini quvvatlaydi. O‘qitishni jonlantirish maqsadida o‘quvchining qiziqishlari va qabul qilishga assoslangan o‘qitish metodi tarafdori edi. Shu sababli ular qaysi bir oligohda talabalarga bilim bermasinlar, ularda katta taasurot qoldirganlar.

U eski va yangi jamiyatni qiyoslab o‘rganadi. Doktor Ambedkar muammolarning echimini ilmiy usulda topish hamda fakt va fikrlarni jamlab, ularni tahlil qilish hamda ularni har tomonlama tekshirishga urg‘u berar edi. Ular o‘z ustozlari bilan birgalikda realistik metodni tan oldi va u orqali ta‘lim berish bilan bog‘liq g‘oyalarni ilgari surdi.

Doktor Ambedkar o‘quv yurtlarini bir ijtimoiy tashkilot deb bilardi. U bu o‘quv maskanlarini shunday ko‘rishni hohlar ediki, ular kelgusida jamiyatni shakllantirishda yordamchi bo‘la olsin. Shuning uchun an‘anaviy o‘quv yurtlarining ko‘rinishini tan olmagan, chunki ularda bolalarga eski an‘ana va qarashlardan ilm berilardi, ular ijtimoiy birxillikka va rivojlanishga to‘sqinlik qiladi. U bolalar yangi shakladgi o‘quv maskanlarida ta‘lim olish bilan birga madaniyatli va jamiyat uchun foydali bo‘lib etishishlari lozim deydi.

Ambedkar sohib o‘quv maskanlarini jamiyatni harakatlantiruvchi zvenosi deb bilardi, shuning uchun u kollektiv ta‘lim usuliga katta e‘tibor beradi hamda o‘quv maskanida erkinlik, tenglik va birodarlik vaziyatini yaratishni ta‘kidlardi. Uning aytishicha, ta‘limning maqsadi shaxsni o‘z-o‘zini hurmat va o‘zini rivojlantirish va ahloqiy o‘sishdir. Bularning hammasi uchun ijtimoiy namunalar qadr-qimmatga va odob-ahloqqa tola yuqori ijtimoiy atmosfera zarur, bularni esa o‘quv maskanlarida yaratish mumkin.

Doktor Ambedkarning fikricha, ustoz ilmga chanqoq, bilimga bog‘liq va o‘ziga ishongan bo‘lishi lozim. U o‘qituvchini davlatning boshqaruvchisi deb biladi. Uning aytishicha, ta‘limning maqsadi shaxsni ruhiy yuksaltirishdir, bu esa o‘qituvchi salohiyatli bo‘lsagina amalga oshadi.

Ambedkar sohib o‘qituvchining demokratik va hamdardlik qarashlarini ham himoya qiladi. U aytadiki, o‘quvchilarni kamsitmay, saxiy qalbli, murruvatli, samimiy bo‘lish lozim. O‘qituvchi o‘z fanini oliy darajada bilishi va eng yangi

bilimlar bilan to‘ldirib turishi kerak va axloqiy sifatlarga ega va kamtarin bo‘lish kerak deydi, va shundagina u o‘z shogirdida axloqiy qadriyatlarni o‘stirishi va yuksak axloqni yarata olishi mumkin bo‘ladi. Bilim oluvchilar esa qiziquvchan va bilimga chanqoq bo‘lishlari lozim deb aytadi.

Agar biz Hindistonning inqirozga yuz tutishi va qaytadan barpo bo‘lishini o‘rgansak, buning asosiy sababi ayollarning savodsizligi ekanligining guvohi bo‘lamiz. Hozirgi paytda buning achinarli tomoni savodxonlik masalasida ham bizning mamlakat ancha orqada qolgan. Ambedkar sohib aytadilarki, dalitlar (past tabaqa vakillari) va ayolarning ilmi qilmasdan, mamlakat taraqqiyoti haqida gap yuritish bu hom hayoldek gap, shuningdek ayollarni ilmi qilmaslik ham mamlakat rivojiga katta to‘siq bo‘ladi, va ayollarga ham erkinlik va tenglik huquqlarini berish kerak. Xotin-qizlarga erkaklar kabi ta‘lim berish lozim, toki ular mamlakat rivojlanishida erkaklar bilan elkama elka turib o‘z hissalarini qo‘sha olsinlar. Doktor Ambedkar aytadiki, bugungi qizlar ertaga jamiyatda turli vazifalarni: qaynona, kelin, ona kabilarni bajarishadi. Agar ular ziyoli va madaniyatli bo‘lishsa, jamiyat o‘z-o‘zidan rivojlanaveradi. Chunki ular oilani bunyod qiluvchi va o‘zgartiruvchilardir. Oila ayoli o‘qimishli, madaniyatli bo‘lsa, o‘sha oilaning farzandlari ham taraqqiyot yo‘lidan boradilar, butun mamlakat ayollari o‘qimishli bo‘lsa, unda butun mamlakat taraqqiy qiladi va mamlakatimiz o‘zining yo‘qotgan ”dunyo ustozini” nomiga qaytadan erisha oladi.

Doktor Ambedkar dalitlarga ta‘lim berish tarafdori edi. U ilmdan insonning aqli o‘sadi va aqlli inson yaxshi-yomonni farqlay oladi deydi. Shuning uchun u dalitlarning uxlab yotgan ongini uyg‘otish hamda yashash darajasini yuksaltirish uchun ta‘limni muhim va zarur deb biladi. Ambedkar ta‘lim shunday qurolki, u dalitlar tabaqasini ilmsizlik, muhtojlik, qorong‘ulikdan ozod qila oladi deydi. Ta‘lim ularning g‘ururini uyg‘otib, zulm ishsizlikka qarshi kurashishga layoqatli qila oladi.

Doktor sohib kattiq ishonar ediki, ta‘lim tufayli dalitlar orasida katta o‘zgarish bo‘ladi va o‘zlarining mayda-chuyda ishlarini tashlab, katta katta ishlarni qilishga qiziqqa boshlaydilar. Ta‘lim orqali dalitlar ijtimoiy tenglik va qullik zanjirlarini uza oladilar.

Yuqoridagi fikrlarga va faktlarga asoslanib xulosa qilish mumkinki doktor Bximrao Ambedkar tomonidan ilgari surilgan ta‘lim bilan bog‘liq fikr-mulohazalar Hind jamiyatini qurishdagi taraqqiyot yo‘lida olin boruvchi maqsadli va foydali chora edi.

Ambedkar sohib ta‘limni mamlakat va jamiyatning vujudga kelishi va rivojida vosita deb bilardi va shu bilan birga ijtimoiy erkinlik, tinchlik va birodarlik

tuyg‘ularini o‘stirishdagi taraqqiyot yo‘li deb ham hisoblardi. Ta‘limsiz inson na tinchlikka erisha oladi va na insoniylikka. Daraxtning qurib qolmasligi uchun suvning keragi bo‘lganidek, inson tanasining yashashi uchun ovqat kerak bo‘lganidek, jamiyatning yashashi va qurilishi uchun ta‘lim zarurdir. Yani inson o‘zi ta‘lim olgan holda boshqalarni ham ilimli qilishi kerak.

REFERENCES

1. Satyanarayan “Baba soxib, Daktar Ambedkar”. Dilli 1992
2. D.R.Jatav “Doktor Ambedkar ek prakhar vidrohi”. Nayi Dilli 2004
3. Юрлова Е.С “Б.Р.Амбедкар: жизнь творчество и наследие”. М., 2020
4. Амоголовнова Д.Д. “Буддизм и политилизация религии в Индии; Новаяна Бхимрао Амбедкара” М., 2008
5. <https://rashtriyashiksha.com>
6. <https://www.scotbuzz.org>.
7. <https://m.youtube.com>
8. <https://jivani.org>
9. <https://hindi.oneindia.com>
10. <https://hi.m.wikipedia.org>